

BUITENGEWOON

Bedrijfsopleiding 'leiden van moreel beraad'
vijfde bijeenkomst – organiseren van ethiek op
de werkvloer en verbatimbespreking

Tilburg 2021

docent/trainer: Ad van Kuyck

- eerste uur verbatimbespreking
- tweede uur mindfulness o.l.v. Saskia van Driel
- derde uur organiseren van ethiek op de werkvloer

verbatimbespreking + kort verslag moreel beraad

bijeenkomst 3:

...

verbatimanalyse 1

aub 10 x kopiëren en
meebrengen

bijeenkomst 4:

...

verbatimanalyse 2

aub 10 x kopiëren en
meebrengen

bijeenkomst 5:

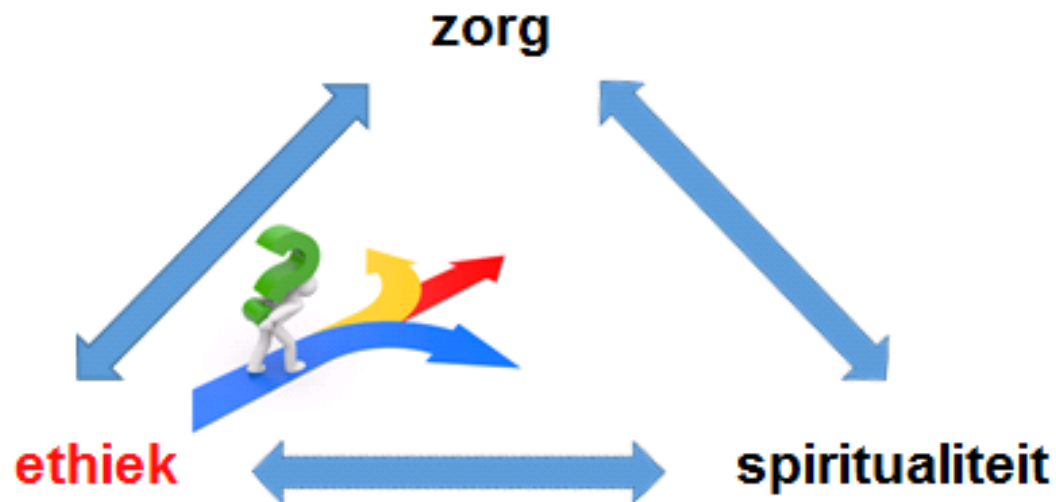
...

verbatimanalyse 3

aub 10 x kopiëren en
meebrengen

tweede uur
mindfulness o.l.v. Saskia van Driel
geestelijk verzorger en mindfulnessstrainer

rust voor aandacht als onderdeel van zorghethiek

Aandacht is de eerste morele waarde uit de zorghethiek van Tronto. Aandacht is het begin van alle goede zorg.

Met aandacht je werk doen vraagt om rust en ontspanning. Dat is niet altijd mogelijk, maar je kunt je er wel in oefenen: door momenten te nemen voor rust en ontspanning en die momenten bewust te beleven.

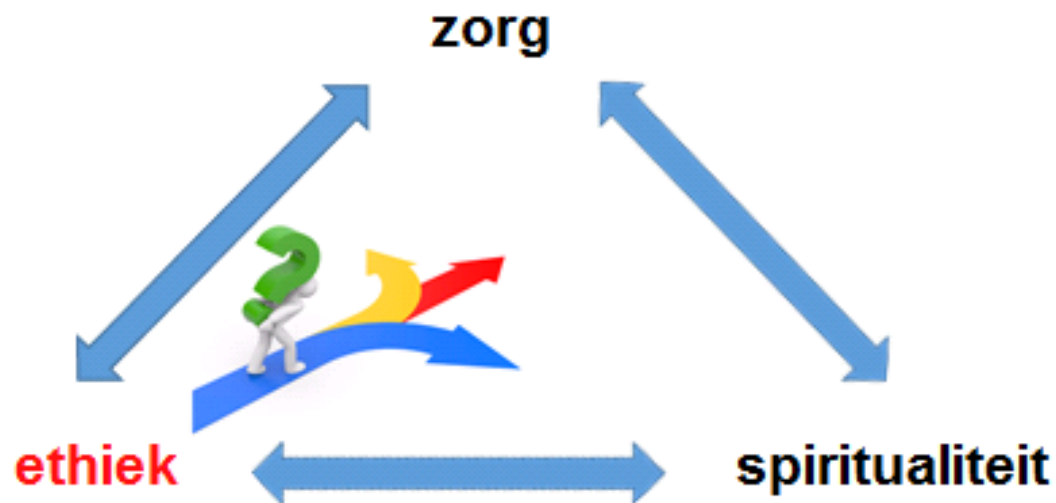
In de mindfulness zijn heel geschikte oefeningen te vinden voor het creëren van bewuste rustmomenten door de dag heen.

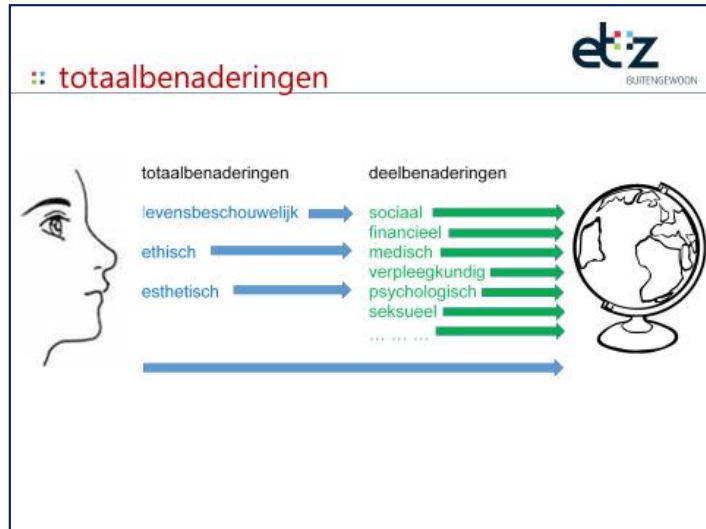
derde uur

organiseren van ethiek op de werkvloer

Bedrijfsopleiding 1

et:z
BUITENGEWOON

Ethische vraag:

- formulering moet neutraal zijn
- in de vraag een persoon voorkomen wiens gedrag centraal staat
- gaan over datgene waarover je je het meeste druk maakt
- het moet een vraag naar iets zijn waarover je van mening verschilt

moeten, 'dienen', of 'behoren' te doen...

- mogen wij... (mag ik)
- moeten wij... (moet ik)
- is het goede zorg om...
- is het verantwoord om...

et:z
BUITENGEWOON

ethiek stelt de vraag:
hoe kunnen we goed handelen bevorderen?

op deze vraag is geen standaard antwoord mogelijk

et:z
BUITENGEWOON

ETZ-methode van ethisch redeneren

principe ethiek – moreel beraad

- 1 wat is je eerste gevoel?
- 2 welke informatie ontbreekt?
- 3 wat is de gewenste situatie?
- 4 wat is de ethische vraag?
- 5 welke principes/waarden zijn in het geding?

principes	kernwaarden bijvoorbeeld	waarden afdeling bijvoorbeeld
-respect voor autonomie -weldoen -niet schaden -rechtvaardigheid	-passie -open -presteren -flexibel	-respect -professionaliteit -samenwerking

6 hoe gaan we verder?

Bedrijfsopleiding 2

 MENSBEELD

het idee dat mensen hebben over
'wat een mens eigenlijk is',
bepaalt in belangrijke mate welke
ethische vragen ze hebben

zorgende mensbeeld autonome mensbeeld

Tronto ziet zorgen als een morele handeling:

oog hebben voor
ervoor zorgen dat
zorgen
reageren op zorg

morele elementen

- aandacht
- verantwoordelijkheid
- competentie
- responsiviteit

Joan Tronto

morele elementen

neem een patiënt in gedachte met wie je een 'klik' hebt
of
bespreek een patiënt, die de (meeste) collega's kennen en met wie de zorg niet 'lekker' loopt

Bedrijfsopleiding 3

wat is dan spiritualiteit/spiritueel?
geen definitie, maar zoekontwerp

- wat inspireert je?
- wat houdt je gaande?
- waar leef je voor?
- waar is je thuis?
- wie zie je staan?
- wat vind je echt belangrijk?
- is er leven na de dood?

vragen die zich aan je opdringen

luisteren van buiten naar binnen

houding

- aandacht voor verschillende betekenislagen
- omgaan met vragen waarop je geen antwoord kunt geven
- aandacht voor het spirituele proces

Marc Desmet

deugdenethiek als brug tussen
spiritualiteit en palliatieve zorgethiek

et:z Bedrijfsopleiding 4

een goede casus voor moreel beraad
 is een casus die één van de deelnemers
 aan het beraad zelf heeft meegemaakt
 en te denken geeft
onderbuikgevoel- onrust- woelen in bed-zit niet lekker

verder moet het een verhaal zijn
 met een morele lading en moet het
 een casus zijn die voor de andere
 deelnemers interessant is (herkenbaar)

'Zijn is gezien worden'-
 Presentie en reductie in de zorg
 prof. dr. Anne Goossensen

::'Zijn is gezien worden'
 • aansluiten leefwereld en levensloop ander
 • sneuvelen (reduceren) eigen referentie, reduceren staat echt waarnemen in de weg (gedeeld verstaan)
 • onder ogen zien blinde vlekken op waarnemingsniveau
 • zien wat het zien van ander dwarsboomt
 • reductie= iemand **niet** zien staan= ander gelijk maken
aan zichzelf= totaliseren= kleiner maken= leed toevoegen
 • ander is meer dan wij zien (innerlijke afbeelding)
 • achterhalen van opgave(n) patiënt; wat staat er op het spel?= er zijn met= reductie reduceren

reductie beschreven in het boek van Léonie Holtes hoofdstuk 5 'De eerste indruk'

- De eerste indruk 59-*64
- Slungelige, bleke jongen *64-*67
- Dennis *67-*69 - Terug naar de Psychopathie 71-72 tot Toen ik...
- Toen ik... Een grijze man 72-75

reductie in je eigen praktijk...

Ad Verbrugge spreekt over Vrijheid en **mogelijke weerstand tegen...**

WAAROM ETHIEK IN DE KLINIEK?

1. omdat mensen morele wezens zijn
2. de zorgpraktijk intrinsiek moreel is
3. wat morele goede zorg is niet buiten context betrokkene(n) besproken kan worden
4. professionals reflectie nodig hebben om professionaliteit te behouden en te vergroten
5. goed voor motivatie professionals, voorkomt morele stress (en ziekteverzuim)

uit reglement van de ethische commissie

van het ETZ, 1 december 2015

BUITENGEWOON

- actueel houden van de ethische benadering en het ethisch sensibiliseren van medewerkers
- het vergroten van de professionaliteit en het bevorderen van het samenwerken van medewerkers met betrekking tot het zorgethisch handelen
- het coördineren en stimuleren van structureel moreel beraad op de zorgafdelingen
- het signaleren van onderwerpen die vragen om een ethische benadering en het ontwikkelen en toetsen van richtlijnen en kaders voor ethisch beleid
- het adviseren van het zorgethisch handelen met betrekking tot ingebrachte casuïstiek het verhogen van de kwaliteit van menslievende zorg

Commissie ethiek Elisabeth-TweeSteden ziekenhuis

- Peinzen en adviseren
 - Subcommissie Advisering
- Aanmoedigen tot peinzen
 - Subcommissie Positionering
- Gestructureerd peinzen
 - Subcommissie Vorming

Principe ethiek – moreel beraad biosimilar

Voor patiënten met kanker zijn de afgelopen jaren specifieke medicijnen ontwikkeld (original). De ontwikkeling van deze medicatie duurt vaak jaren en kost veel geld, met hoge kosten en hierdoor ontstaan ook een hoge kosten voor de patiënt.

Een ontwikkelaar van een medicijn heeft de rechten van het medicijn vaak betrekking tot het medicijn mogen maken en verkopen. Als andere fabrikanten dit medicijnen (biosimilar) maken en verkopen, kan dit tot concurrentievervalsing en een lagere prijs. Als ziekenhuis krijgen wij van de zorgverzekeraar vergoeding voor deze zogenaamde dure medicatie. Als er echter een biosimilar beslist wordt, wordt de vergoeding fors naar beneden bijgesteld (- 40 tot - 60%) waardoor het mogelijk is om het original te blijven aanbieden en moeten wij biosimilar.

Als zorgmanager ben ik lid van de intramurale geneesmiddelencommissie van medicatie en besluit wanneer de omzetting in moet gaan. Het is niet beschikbaar die precies dezelfde werking had als het original. Het is noodzakelijk de original om te zetten. Met de medisch specialist was overeengekomen hoe en wanneer de omzetting in zou gaan, zowel vanuit hun medische verantwoordelijkheid als ook de financiering van de original medicatie kregen zij door hun behandelaar zowel toelichting geïnformeerd en dit leverde voor op 1 patiënt na de omzetting van 1 patiënt was het absoluut niet eens met het omzetten van 1 patiënt bleven geven. Hij had met zijn zorgverzekeraar overlegt en

- gevraagde en ongevraagde advisering
- adviesaanvragen m.b.t. concrete casuïstiek
- adviserende rol bij belangrijke ziekenhuisbrede protocollen

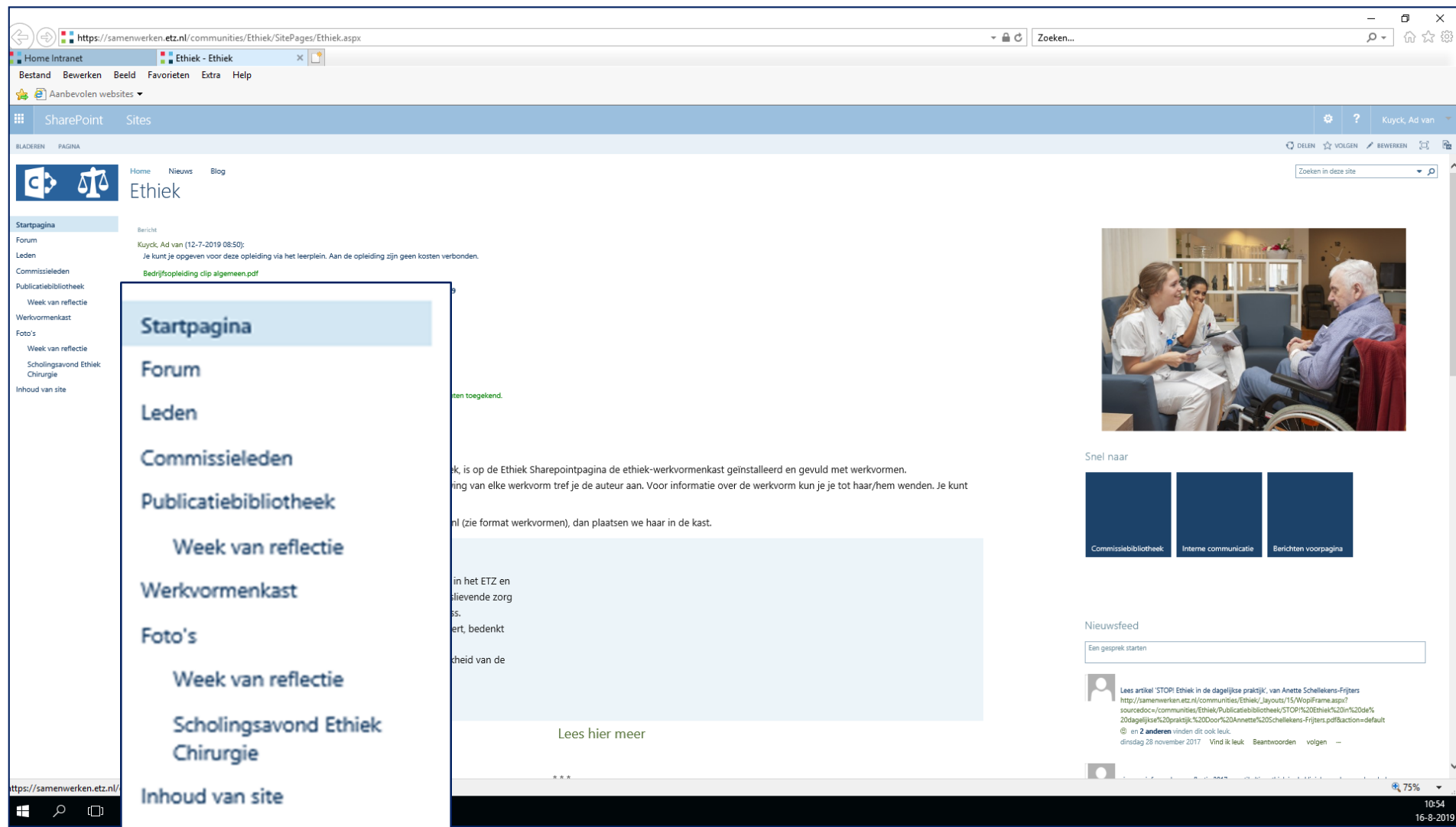

adviserende rol van commissie ethiek bij belangrijke protocollen, bijvoorbeeld:
euthanasie, euthanasie in het ziekenhuis door de huisarts, euthanasie in de thuis situatie door de medisch specialist, absterbebeleid, reanimatie, behandelbeperking, orgaandonatie met en zonder euthanasie, zwangerschapsafbreking, IVF, reglement, omgaan met bijzondere wensen bij bevallingen, uithuisplaatsing kinderen, anticonceptiebeleid bij wilsonbekwame patiënten

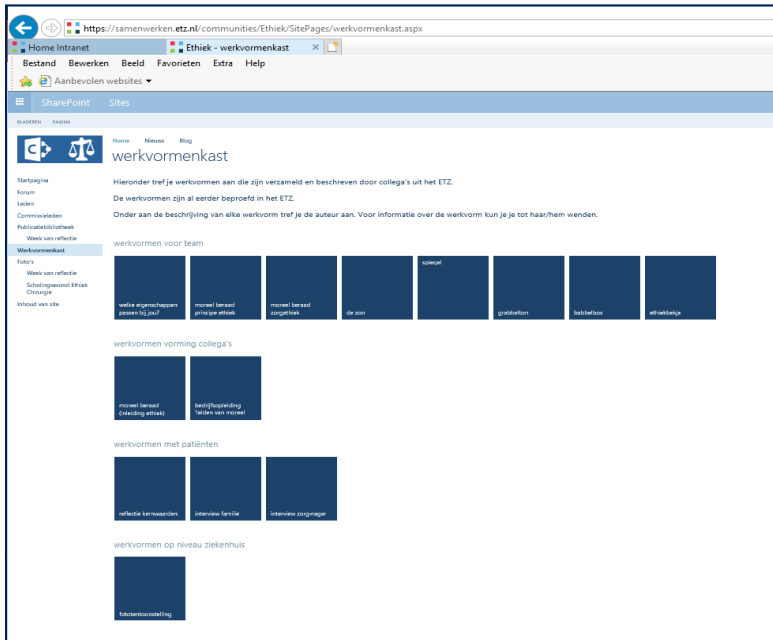

- 1 Casus/ Protocol
- 2 Op welk deelgebied heeft de Casus/het Protocol betrekking?
(preventie – diagnostiek – behandeling – revalidatie - begeleiding- beoordeling – re-integratie)
- 3 Wie zijn de betrokkenen?
- 4 Wat speelt er?
- 5 Welke ethische vragen zijn te onderscheiden?
- 6 Welke ethische vraag/vragen zijn relevant voor verdere bestudering en mogelijke beantwoording?
- 7 Welke dilemma's spelen er?
- 8 Welke ethische overwegingen zijn van belang?
(Welke ethische principes zijn in het geding)

aanmoedigen tot peinzen in het BUITENGEWOON

The screenshot shows a web browser window displaying a SharePoint site for 'Ethiek'. The browser address bar shows the URL: <https://samenwerken.etz.nl/communities/Ethiek/SitePages/Ethiek.aspx>. The site has a blue header with 'SharePoint Sites' and a search bar. The main content area is titled 'Ethiek' and features a navigation menu on the left. A blue box highlights the navigation menu items: 'Startpagina', 'Forum', 'Leden', 'Commissieleden', 'Publicatiebibliotheek', 'Week van reflectie', 'Werkvormenkast', 'Foto's', 'Week van reflectie', 'Scholingsavond Ethiek Chirurgie', and 'Inhoud van site'. The main content area includes a 'Bericht' section with a date of 12-7-2019 08:50 and a link to 'Bedrijfsopleiding clip algemeen.pdf'. There is also a 'Snel naar' section with links to 'Commissiebibliotheek', 'Interne communicatie', and 'Berichten voorpagina'. A 'Nieuwsfeed' section is visible at the bottom right, showing a news item about 'STOP! Ethiek in de dagelijkse praktijk' by Anette Schellekens-Frijters. The browser's taskbar at the bottom shows the time as 10:54 on 16-8-2019.

- Welke eigenschappen passen bij jou?
- De zon
- Spiegel
- Grabbelton
- Babbelbox
- Ethiek bekje
- Moreel beraad

werkvormen voor team

werkvormen vorming collega's

werkvormen met patiënten

werkvormen op niveau ziekenhuis

aanmoedigen tot peinzen in het

BUITENGEWOON

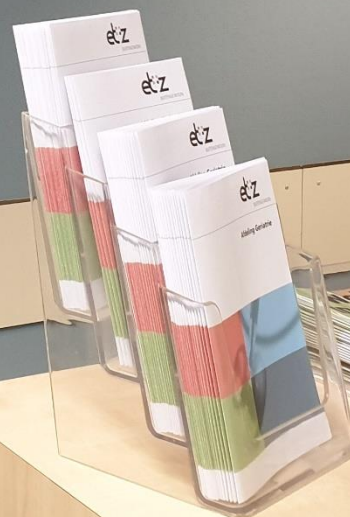

Week van reflectie

Symposium 19 november 2019
'Mishandeling,
durf jij het te zien?'
Ethisch redeneren via
intranet

OWIEK

UITNODIGING SYMPOSIUM ETHIEK

Commissie Ethiek
nodigt je uit voor
het symposium
op dinsdagavond
19 november
vanaf 17.30 uur.

Mishandeling, durf jij het te zien?

Voorzitter Raad van Bestuur Bart Berden opent de avond. Daarna geeft hij het woord aan ervaringsdeskundige en journalist Ankie Driessen. Zij vertelt over de vicieuze cirkel van kindermishandeling en kindermisbruik en hoe zorgprofessionals die cirkel kunnen doorbreken. Aansluitend vertellen een kinderarts uit het ETZ en een vertrouwensarts van Veilig Thuis over handelingsperspectieven voor zorgprofessionals. Daarna brengt een ouderenarts van De Wever een casus in vanuit haar expertise. Tot slot sluit ethicus Jan Jans de avond af op een interactieve manier. De avond wordt begeleid door geestelijk verzorger en ethicus Ad van Kuycck.

Ankie Driessen

- Deelname:** gratis
Doelgroep: medewerkers ETZ en genodigden
Locatie: aula ETZ Elisabeth, route 73, Hilvarenbeekseweg 60 Tilburg
Accreditatie: aangevraagd voor verpleegkundigen, verpleegkundig specialisten, physician assistants en medisch specialisten
Aanmelden: via ethiek@etz.nl vóór 1 november. Vermeld hierbij naam, functie, organisatie, BIG-nummer en/of inschrijvingsnummer kwaliteitsregister, diët en bijzonderheden.
Programma:
 17.30 uur Ontvangst met soep en broodjes
 18.00 uur Voorzitter Raad van Bestuur Bart Berden
 18.20 uur Ervaringsdeskundige en journalist Ankie Driessen
 19.05 uur Kinderarts ETZ Miriam de Willigen & vertrouwensarts Veilig Thuis Lisette Huffmeijer
 19.25 uur Ouderenarts De Wever Margriet Hermans
 19.45 uur Ervaringsverhaal: 'Het zal nooit meer gebeuren'
 20.00 uur Ethicus Jan Jans
 20.20 uur Borrel

gestructureerd peinzen in het

BUITENGEWOON

- inleiding ethiek aan teams
- module moreel beraad ELO
- moreel beraad (2x per maand)
- groot moreel beraad
- themabijeenkomsten
- Bedrijfsopleiding 'leiden van moreel beraad'
- met behulp van module op de ELO

MODULE MOREEL BERAAD ELO

Moreel Beraad

Casuïstiek

Verklaart van een beraad is altijd een casus uit de eigen praktijk. Een goede casus voor moreel beraad is een casus die één van de deklaringen aan het beraad zelf heeft meegemaakt. Verder moet het een verhaal zijn met een moreel lading, een verhaal dat je beschouwt, met behulp of, vervolgde ervaringen. Een ingewikkelde casus moet een casus zijn, die voor de deelnemers interessant en herkenbaar is.

- De casus is bij voorkeur afgeschreven maar dit is niet noodzakelijk.
- Moreel beraad start altijd met de analyse van een casus of kwestie.

De onderstaande punten kunnen ook tijdens het moreel beraad worden besproken:

- De 'hoofdpersoon', degene die het meest door of later, een besluit moet nemen, vaak ook de casusanvrager.
- De aanleiding het beraad: de redene waarom de casus wordt ingediend.

Casus Lezen en Mr. D.

Op dit moment ligt Mr. D., een 88-jarige dame, opgenomen in een orthopedische kliniek, waar zij een operatie aan haar knie van een 10-jarige, die nog heel recent is. Mr. D. is inmiddels vast bevallen de chirurg gevraagd voor ontslag. Mr. D. is thuis of moeders maken incidenten en de orthopedie nu zijn ook van een uit.

OPLEIDING 'LEIDEN VAN MOREEL BERAAD'

Leiden van moreel beraad (MELPELO)

Deze module is onderdeel van de opleiding Leiden van Moreel beraad

- Te boven
- Portufo
- Vaakvragen
- Stichtings

- Leiden van moreel beraad (MELPELO)
- Carde bijeenkomst - Principe etik
- Tweede bijeenkomst - Zorgetak
- Derde bijeenkomst - Speltheel, zorgtak en verbruksbespreking
- Vierde bijeenkomst - Aandacht, presentie, verbruik in zorg en verbruksbespreking
- Mak en de oefeningen
- Vijfde bijeenkomst - Oefeningen van etik, op de
- Definitie
- Aanvullende oefeningen - Leiden van moreel beraad

masterscriptie van Ankie Combee de ethische vraag

aanbevelingen

- ETZ methode: ethische vraag principe ethiek beter formuleren en positioneren
- gespreksleiders opleiden
- alle disciplines betrekken + eventueel patiënt + naasten
- verwachtingen en doelen bij aanvang bespreken
- geestelijk verzorger
- tips uitwisselen andere ziekenhuizen

Schuilt er kracht in de daad van moreel beraad?
Een zorgethische studie naar moreel beraad in de praktijk van het
Elisabeth-Tweesteden Ziekenhuis

zorgethiek
moreel beraad

Joan Tronto

principe ethiek
moreel beraad

Beauchamp en Childress

in 30 minuten

gestructureerd peinzen
:: principe ethiek – moreel beraad

1 wat is je eerste gevoel?
2 welke informatie ontbreekt?
3 wat is de gewenste situatie?
4 wat is de ethische vraag?
5 welke principes/waarden zijn in het geding?

principes	kernwaarden ETZ	waarden afdeling NRC
-respect voor autonomie -weldoen -niet schaden -rechtvaardigheid	-passie -open -presteren -flexibel	-respect -professionaliteit -samenwerking

6 hoe gaan we verder?

gratis advies

- begin klein
- zoek naar collega's die ethiek zien zitten
- of start op afdelingen of met teams waar men ethiek belangrijk vindt
- maak stuurgroepjes ethiek per afdeling/
aandachtsfunctionarissen ethiek om ethiekbeleid uit te zetten en moreel beraad te organiseren (met daarin GVer)
- bied aan collega's een eenvoudige inleiding ethiek aan
- bied moreel beraad aan in (aanvankelijk) kleine groepjes
- formuleer altijd een ethische vraag
- successen delen (via bijvoorbeeld intranet of nieuwsbrief...)
- bied opleiding 'leiden van moreel beraad' aan en stilaan groeit waardering ethiek in de organisatie

tot slot

- evaluatie + en –
- Oprichten werkgroepje ethiek per team/afdeling
–aandachtsfunctionarissen ethiek waaronder
leiders moreel beraad-
- coachen van gespreksleiders moreel beraad
– Bijvoorbeeld jaarlijks per locatie twee
lunchsessie 'ethiek in de kliniek' met leiders
moreel beraad

Terugkombijenkomsst met deze groep?